

Andrzej Klimczuk, aklimczuk@gazeta.pl

Materiały zastane w socjologii wizualnej - teoria i praktyka

- I. Informacje ogólne**
- II. Informacje szczegółowe**
- III. Źródła danych zastanych**

I. Informacje ogólne

•Przedmiotem badań jest tutaj kultura obrazu, czyli "sfera otaczających nas wyobrażeń wizualnych", która "odnosi się do wszystkiego, 'co widać'" (*Olechnicki, s. 40*)

Ale...

•"Dla socjologii wizualnej istotne są jednak tylko [...] socjologiczne dane wizualne. Te widoczne dla oka [...] obiekty czy zjawiska otwierają szanse dla głębszego, opisowego czy uogólniającego poznania świata społecznego? Oczywiście te i tylko te, które wiążą się z działalnością człowieka, a dokładniej te, na których piętno wywarł swoją aktywnością lub obecnością człowiek i ludzkie zbiorowości. Wyłącza to z obszaru zainteresowań socjologii wizualnej ogromnie bogaty obrazowo świat przyrody." (*Sztompka, s. 35*)

Rafał Drozdowski podaje 4 powody dla których ludzie magazynują obrazy (*Drozdowski, w: Kaczmarek, s. 98-101*):

1. Rezultat presji - sama czynność rejestracji nie jest ważna nie z uwagi na obraz, który będzie jej efektem, lecz jako symboliczne potwierdzenie społecznej i indywidualnej hierarchii ważności - jeśli jakiś fakt lub zdarzenie jest udokumentowane, to znaczy, że jest doniosłe; poświadcza respekt dla wartości społecznych i potwierdza (względnie zapowiada) ich obowiązywanie;
2. Bezproblemowość i taniść fotograficznych i wideofilmowych dokumentacji - zachęcają one, aby dokumentować nie tylko stare i nowe święta oraz życiowe przełomy, lecz także życiową codzienność (przyczyna: permanentna potrzeba odświeżenia)
3. Językowa i interakcyjna bezradność - chodzi o rejestrowanie sytuacji o których z góry wiadomo, że nie uda się ich opowiedzieć; obrazy to tutaj substytuty języka, maskują jego niekompetencje, nieśmiałość i nieporadność; ważna jest tutaj dobrowolna chęć ujawnienia osobistej mapy znaczeń przyporządkowanych do relacjonowanych faktów i zdarzeń;
4. Rejestracja obrazów jako notatnik - "podpórka" dla języka, obraz to pretekst to późniejszych opowieści słownych;

Zatem magazynowanie ma 2 strony (*Drozdowski, w: Kaczmarek, s. 98-101*):

1. „Smutną”: czyli "unieruchomienie obrazów,,; zamykanie ich w magazynie jest decyzją, która ma na celu uniknięcie przykrych rozczarowań - zdjęcia bowiem przypominają nieobecność lub krótkotrwałość subiektywnych znaczeń towarzyszących ich powstawaniu;

2. „Radosna”: jest to asekuracja społeczeństwa uginającego się pod presją teraźniejszości - magazynowanie obrazów, które zastępuje ich oglądanie ujawnia potrzebę należytego dowartościowania przeszłości (co stale odkładamy "na jutro")

Piotr Sztompka stwierdza, że obrazy uchwycone przez "nie-socjologa" (Sztompka, s. 35-36):

1. nie są robione z intencją socjologiczną (w celu rozwiązania problemu badawczego)
2. są tworzone z myślą o małej grupie odbiorców, najbliższych osób, a nie z góry traktowane jako przedmiot do analizy
3. nie wszystko co zawierają jest doniosłe socjologicznie tj. stanowi klucz do głębszych, ukrytych warstw społeczeństwa, jego cech czy prawidłowości

Najważniejsze konteksty społeczne, czyli obszary zainteresowań socjologii wizualnej (Sztompka, s. 37):

1. Dom rodzinny
2. Praca (w tym technika)
3. Konsumpcja
4. Podróże (przemieszczanie się w przestrzeni)
5. Choroba
6. Śmierć
7. Edukacja (wychowanie)
8. Religia
9. Polityka
10. Nauka (poznanie)
11. Sztuka
12. Rekreacja (w tym rozrywka)
13. Sport
14. Wojna
15. Klęski czy katastrofy żywiołowe

Każdy kontekst społeczny zawiera sześć aspektów (Sztompka, s. 37):

1. Jednostki działające
2. Ich działania
3. Wzajemne interakcje (i stosunki społeczne)
4. Zbiorowość (i jej struktura)
5. Kulturę
6. Otoczenie (środowisko)

II. Informacje szczegółowe:

•Główne nurty badawcze socjologii są zorientowane "językocentrycznie" - zakłada się, że język jest tożsamy z symbolami znaczącymi przez co tworzy jaźń, a w konsekwencji więź społeczną. Stąd techniki badawcze opierające się na danych językowych/werbalnych (np. wywiady kwestionariuszowe, swobodne, narracyjne, ankiety); (Konecki, s. 54-55)

•Socjologia wizualna pozwala zaś na analizę komunikacji niewerbalnej i jej roli w tworzeniu więzi społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem wymiaru emocji, cielesności, przestrzeni, komunikacji niewerbalnej; (Konecki, s. 54-55)

•Socjologia wizualna jest związana z metodologią teorii ugruntowanej, która "polega na budowaniu teorii [średniego zasięgu] w oparciu o systematycznie zbierane dane empiryczne". (Konecki, s. 54-55)

•"Teoria wyłania się w trakcie długotrwałych i systematycznie prowadzonych badań terenowych, z danych empirycznych, które bezpośrednio odnoszą się do obserwowanej części rzeczywistości społecznej. Hipotezy, pojęcia i własności pojęć są budowane w trakcie badań empirycznych oraz w trakcie badań są modyfikowane i weryfikowane." (Konecki, s. 54-55)

•"Zaleca się by badacz-analityk wchodząc na swój teren badawczy maksymalnie ograniczył prekonceptualizację swoich zamierzeń badawczych"; budowanie teorii stanowi tu proces, a nie "weryfikację wcześniej zbudowanych hipotez na podstawie później zebranych danych". (Konecki, s. 49-55)

•"Pojęcia powinny posiadać swój 'uczulający' charakter, to znaczy powinny w wyobraźni odbiorcy dać się łatwo odnosić do empirycznych desygnatów"; chodzi o takie pojęcia, które "mogą wywoływać 'znaczący' obraz, pobudzać rozumienie określonych zjawisk przez stosowne ilustracje. Rozumienie odbywa się tu poprzez odniesienia danego pojęcia do indywidualnych doświadczeń i wyobrażeń jednostki (odbiorcy, czytelnika teorii)." (Konecki, s. 49-55)

Według Krzysztofa Koneckiego można wyróżnić 4 strategie badawcze w socjologii wizualnej (Konecki, s. 45):

Strategie socjologii wizualnej	Rodzaj materiałów empirycznych	Wpływ badacza na uzyskanie danych empirycznych
1. Aktywne fotografowanie jako podstawowa technika badawcza	wywołane	wpływ duży
2. Analiza fotografii jako materiałów zastanych	zastane	wpływ mniejszy
3. Połączenie strategii pierwszej i drugiej	wywołane i zastane	wpływ zbalansowany
4. Fotografia jako wtórny instrument perswazji i ilustracji wniosków i hipotez	wywołane i zastane	W zależności od celu badacza (dowód podpierający lub ilustracja)

Tab. 1. Strategie socjologii wizualnej z użyciem fotografii.

1. Aktywne fotografowanie (Konecki, s. 45-46) - osób, grup i sytuacji przez badacza; to świadome i celowe działanie badacza w celu uzyskania określonych materiałów wizualnych w

danym projekcie badawczym. Praca terenowa ma dać odpowiedzi na pytania stawiane przez teorię socjologiczną.

- Teoria poprzedza tutaj badanie i sugeruje wyraźnie, co mamy badać. Fotografie są socjologiczną dokumentacją odpowiedzi na określone pytania 'teorii socjologicznej'. Niestety: dane empiryczne mogą tu tracić potencję dla generowania nowych propozycji teoretycznych. Zapobiec temu można poprzez zachowanie 'kontekstu odkrycia', prowadzenie długotrwałych badań terenowych.

- Ze strategią tą łączą się 2 techniki badawcze: 'fotograficzna listy tematyczna' i 'wywiad z użyciem fotografii'. (Konecki, s. 45-46)

2. Analiza fotografii jako materiałów zastanych (Konecki, s. 46-47)- "badacz zbiera fotografie u badanych osób, by móc albo wzbogacić swój opis etnograficzny badanej zbiorowości, albo uzyskać materiał do poszerzenia analizy i interpretacji już sformułowanych na podstawie badań terenowych wniosków, albo użyć zdjęć fotograficznych jako materiału dowodowego pomocnego w weryfikacji postawionych hipotez"

3. Powiązanie materiałów zastanych z materiałami wywołanymi (narracjami i komentarzami dokonanymi przez rozmówców odnośnie pokazywanych im zdjęć) (Konecki, s. 47-48)

•np. analiza albumów fotograficznych jako materiałów zastanych i towarzyszących im wypowiedzi; zakłada się, że "każdy album jest tematyczną całością i znaczenie każdego pojedynczego zdjęcia jest w jakiś sposób związane z opowieścią, która jest opowiadana przy pomocy całego zestawu zdjęć. Tematyczna jedność albumu ujawnia się zwykle poprzez narrację towarzyszącą oglądaniu albumu";

•np. badanie znaczeń nadawanych określonym fotografiom umieszczonych w różnym kontekście (porównanie reakcji z pokazu w muzeum i w gazecie codziennej)

4. Fotografia jako wtórny instrument perswazji i ilustracji wniosków i hipotez (Konecki, s. 49)

- w badaniach, "w których głównymi danymi badawczymi są teksty werbalne lub liczby".

•"Trudno powiedzieć, iż jest to strategia badawcza (jest to głównie strategia prezentacji danych)"

•"Fotografie [...] kontekstualizują niewizualne dane empiryczne, są [...] 'portretem' [...] głównych pojęć, które badacz używa lub typów idealnych.

III. Źródła danych zastanych:

1. Podział ze względu na koszty pozyskania i własność:

- Płatne/prywatne ("Stare dzieje"):

•fotografia prasowa np. <http://www.eastnews.com.pl/news/>

•fotografia reklamowa/ilustracyjna np. <http://www.fotosearch.pl/>

•wypożyczalnie filmów wideo

- Bezpłatne/publiczne ("Wiek dostępu"):

•np. <http://www.flickr.com/>

•archiwum programów Telewizji Polskiej (w odniesieniu do programów informacyjnych także internetowe)

•Szczególną uwagę należy zwrócić uwagę na dane zastane, które są dostępne publicznie. Według Jeremy'ego Rifkina wkraczamy w „wiek dostępu” charakteryzujący się systemami "krótkotrwałego, ograniczonego użytkowania dóbr,,. O dostępie tym "decydują sieci dostawców". (Rifkin, s. 10)

•Jedynym stałym punktem gospodarki tego okresu są zmiany, zatem "mieć, 'posiadać', 'gromadzić' nie ma już sensu" (Rifkin, s. 10)

•"Posiadanie kapitału rzeczowego [...] traci swojej znaczenie w procesie ekonomicznym. [...] Siłą napędową nowej ery jest natomiast kapitał intelektualny [...]. Koncepcje, pomysły i obrazy - a nie rzeczy - posiadają realną wartość w nowej gospodarce. Bogactwo nie ma już postaci kapitału rzeczowego, lecz zawiera się w wyobraźni i kreatywności człowieka." (Rifkin s. 8)

2. Podział ze względu na stopień archiwizacji:

1. "Ilustracje" (dane ulotne, badania możliwe tylko przy specjalnych założeniach)
2. "Dane do dokładniejszej analizy"
3. "Pomoce przy pracy"
4. "Różności" (źródła wielu typów danych o różnym stopniu archiwizacji)

Ad 1. "Ilustracje":

•- Fotografia/Photoblogi:

<http://www.flickr.com/>
<http://www.fotix.net/>
<http://www.fotolog.com/>
<http://www.fotopages.com/>
<http://www.fotosik.pl/>
<http://www.fotothing.com/>
<http://www.freefoto.com/>
<http://www.hot.jpg.pl/>
<http://www.my-expressions.com/>
<http://www.photobloggers.net/photobloggers.php>
<http://www.splinder.com/>
<http://www.textamerica.com/>
<http://www.zoto.com/>

•- Fotografia - agencje i stowarzyszenia fotoreporterów oraz związane z nimi konkursy:

<http://forum4.onyx.pl/>
<http://foto.pap.com.pl/>
<http://free.art.pl/fotoklubrp/>
<http://pro.corbis.com/>
<http://stateoftheworld.reuters.com/>
<http://www.agencjafree.com.pl/goto/index.php>
<http://www.alamy.com/>

<http://www.artlifeimages.com/>
<http://www.auscape.com.au/>
<http://www.canstockphoto.com/>
<http://www.diomedia.com/>
<http://www.eastnews.com.pl/>
<http://www.fotcom.biz/>
<http://www.fotolibra.com/>
<http://www.fotosearch.pl/>
<http://www.fpm.com.pl/>
<http://www.gettyimages.com/>
<http://www.imagia.pl/>
<http://www.istockphoto.com/>
<http://www.jopictures.com/>
<http://www.jupiterimages.com/>
<http://www.magnumphotos.com/>
<http://www.nppa.org/>
<http://www.photojournale.com/>
<http://www.photozone.pl/>
<http://www.shutterstock.com/>
<http://www.thebppa.com/>
<http://www.viiphoto.com/>
<http://www.worldpressphoto.nl>
<http://www.zpaf.pl/pl/content/main/>

(spis pozostałych baz fotografii - także bezpłatnych):

http://en.wikipedia.org/wiki/User:The_Transhumanist/Workshop/Sandbox9#Free_stock_photo_archives

(spis organizacji pozarządowych - także zwianych z fotografią, filmem, sztuką i obrazem):

<http://bazy.ngo.pl/>

•- Fotografia, rysunki, grafiki, animacje, prace malarskie:

<http://www.deviantart.com/>
<http://www.digart.pl/>
<http://www.grafika.art.pl/>

•- Teledyski:

<http://teledyski.emuzyka.pl/>
<http://teledyski.interia.pl/>
<http://teledyski.onet.pl/>
<http://www.myspace.com/index.cfm?fuseaction=videos>

•- Filmy i Vlogi/Video blogi:

<http://youtube.com/>
<http://blip.tv/>
<http://video.google.com/>
<http://video.interia.pl/>
<http://video.yahoo.com/>
<http://www.break.com/>
<http://www.collegehumor.com/>
<http://www.dailymotion.com/>
<http://www.dumpalink.com/>
<http://www.ebaumsworld.com/>
<http://www.ifilm.com/>
<http://www.metacafe.com/>
<http://www.sharkle.com/>
<http://www.stupidvideos.com/>
<http://www.vidilife.com/>
<http://www.vlog.pl/>
<http://www.vmix.com/>
<http://www.vooble.com/>

Zapisywanie wideo do pliku w formacie ".flv":

<http://keepvid.com/>
<http://www.googlevideox.com>

Program FLV Player do odtwarzania pobranych plików wideo:

<http://applian.com/flvplayer/?src=KeepvidPlay>

Ad 2. "Dane do dokładniejszej analizy"

•- Wiadomości bieżące:

Nagrania wideo (Panorama, Teleexpress, Wiadomości):

<http://ww6.tvp.pl/Search?Start=-5&Count=10&Cat=134&IdCatS=134>

Nagrania dźwiękowe:

<http://serwisy.gazeta.pl/tokfm/0,53881.html>

•- Galerie i muzea fotografii i sztuki:

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Art_museums_and_galleries

http://pl.wikipedia.org/wiki/Muzea_w_Polsce

•- Biblioteki (wiele gromadzi czasopisma, zbiory specjalne i tzw. dokumenty życia społecznego):

<http://nowy.ebib.info/biblioteki/>

<http://www.bn.org.pl/>

<http://dlibra.psnc.pl/index.php?option=content&task=view&id=12>

<http://www.theeuropeanlibrary.org/>

Ad 3. "Pomoce przy pracy":

- PowerPoint - szablony, cliparty i inne:

<http://office.microsoft.com/pl-pl/clipart/FX101321031045.aspx>
<http://office.microsoft.com/pl-pl/templates/CT101485751045.aspx>
<http://office.microsoft.com/pl-pl/templates/CT101527321045.aspx>
<http://pptheaven.mvps.org/>
<http://www.brainybetty.com/MENUPowerPoint.htm>
<http://www.graphicsland.com/powerpoint-templates.htm>
<http://www.indezone.com/powerpoint/templates/freetemplates.html>
<http://www.inzones.com/powerpoint/>
<http://www.mastertemplates.com/free-templates.htm>
<http://www.paducah.k12.ky.us/curriculum/PPoint/>
<http://www.poweredtemplates.com/>
http://www.probackgroundart.com/free_backgrounds/free_01.html
<http://free-ppt.com/>

- Programy do zrzutów ekranu (np. zapisu zdjęć z filmów wideo):

http://dmoz.org/Computers/Software/Shareware/Windows/Graphics/Screen_Capture/
http://dir.yahoo.com/Business_and_Economy/Business_to_Business/Computers/Software/System_Uilities/Screen_Capture/

- Nagrania dźwiękowe:

<http://mp3.wp.pl/>
<http://music.dmusic.com/>
<http://www.dailywav.com/>
<http://www.lastfm.pl/charts/free/>
<http://www.wavcentral.com/>

Ad 4. "Różności":

- Źródła wielu typów danych o różnym stopniu archiwizacji:

http://commons.wikimedia.org/wiki/Main_Page
<http://memory.loc.gov/ammem/fsowhome.html>
<http://moblog.co.uk/>
<http://scriptorium.lib.duke.edu/adaccess/>
<http://wwar.com/>
<http://www.archive.org/>
<http://www.bergerfoundation.ch/>
<http://www.borodulincollection.com/>
<http://www.getty.edu/>

<http://www.masters-of-photography.com/>
<http://www.maxior.pl/>
<http://www.nga.gov/>
http://www.si.edu/art_and_design/
<http://www.symbols.com/>
<http://www.widelec.org/>
<http://www.wrzuta.pl/>
<http://www.zimoz.com/zimo/home.jsp?user=guest>

Ważna uwaga – w przypadku niektórych prac i prezentacji o charakterze wizualnym zaleca się dodanie adnotacji:

„Wszystkie nazwy, logo oraz znaki firmowe należą do ich prawnych właścicieli i zostały użyte wyłącznie w celach informacyjnych.”

Bibliografia:

1. Drozdowski R., Społeczne gry wokół reguł określających estetyczną i treściową "poprawność" amatorskich zapisów, w: Kaczmarek J. (red.), Kadrowanie rzeczywistości: Szkice z socjologii wizualnej, UAM, Poznań 2004.
2. Konecki K., Wizualne wyobrażenia. Główne strategie badawcze w socjologii wizualnej a metodologia teorii ugruntowanej, Przegląd Socjologii Jakościowej 1/2005.
3. Olechnicki K., Obraz i wizualność w naukach społecznych, Kultura i Społeczeństwo 3/1999, s. 39-71.
4. Rifkin J., Wiek dostępu: nowa kultura hiperkapitalizmu, w której płaci się za każdą chwilę życia, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2002.
5. Sztompka P., Socjologia wizualna. Fotografia jako metoda badawcza, PWN, Warszawa 2005.